

Анотація

Калишук Л. А. Особливості застосування окремих способів захисту екологічних прав громадян. — Стаття.

У статті аргументовано доцільність розмежування визнання та поновлення як способів захисту екологічних прав громадян, досліджено підстави та особливості застосування зазначених еколого-правових способів захисту у правозастосовній практиці.

Ключові слова: екологічні права громадян, спосіб захисту екологічних прав, визнання екологічних прав, поновлення екологічних прав, підстави застосування.

Аннотация

Калишук Л. А. Особенности применения отдельных способов защиты экологических прав граждан. — Статья.

В статье аргументирована целесообразность разграничения признания и восстановления как способов защиты экологических прав граждан, исследованы основания и особенности применения указанных эколого-правовых способов защиты в правоприменительной практике.

Ключевые слова: экологические права граждан, способ защиты экологических прав, признание экологических прав, восстановление экологических прав, основания применения.

Summary

Kalishuk L. A. Features of application of separate methods of defence of ecolaws of citizens. — Article.

In this article the expediency of differentiation of a recognition and restoration as ways of protection of the ecological rights of citizens are given, the reason grounds and features of application of specified ecological legal ways of protection in law-application practice are researched.

Keywords: ecological rights of citizens, a way of protection of the ecological rights, a recognition of the ecological rights, restoration of the ecological rights, the application basis.

УДК 347.963

Л. А. Островська

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ПРЕДСТАВНИЦТВА ПРОКУРОРОМ ІНТЕРЕСІВ ГРОМАДЯНИНА В СУДІ

Прокуратура України становить єдину систему, на яку відповідно до ст. 121 Конституції України покладаються функції представництва інтересів громадянина або держави в суді.

Закон України «Про прокуратуру» визначає, що представництво прокуратурою інтересів громадянина або держави в суді полягає у здійсненні прокурорами від імені держави процесуальних та інших дій, спрямованих на захист у суді інтересів громадянина або держави у випадках, передбачених законом (ст. 36–1).

Актуальність наукового дослідження полягає в тому, що питання представництва прокурора як реалізація принципу публічності в цивільному процесі було й залишається предметом дискусійного обговорення науковців та прак-

тиків, особливо питання обсягу повноважень при здійсненні представництва інтересів громадянина в суді.

Покладаючи на органи прокуратури здійснення конституційної функції представництва інтересів громадянина і держави в суді, законодавець не розкрив нормативного змісту цієї функції в ЦПК. Так, не розкривається суть та завдання представництва, непослідовно вирішені питання про форми представництва інтересів громадянина або держави в суді, чітко не визначені права прокурора при представництві інтересів громадянина в суді.

Теоретичні та практичні аспекти представництва прокурора у цивільному процесі України розглядалися такими вченими, як М. В. Косюта, Т. О. Дунас, М. В. Руденко, М. І. Балюк, Д. Д. Луспеник, М. І. Мичко, С. Я. Фурса та іншими.

Метою дослідження є визначення підстав представництва прокурора у цивільному процесі та обсягу його повноважень.

Під представницькою функцією прокурора слід розуміти захист від неправомірних посягань щодо наважливіших соціальних цінностей, закріплених у Конституції та інших актах законодавства. Як у сучасних умовах, так і в майбутньому ця функція має бути спрямована на утвердження принципу верховенства права і зміцнення правопорядку [10, с. 9–10].

За сучасних умов діяльність органів прокуратури зі здійсненням судового представництва пристосовується до нових правових реалій у зв'язку з уточненням у законодавстві підстав та порядку такого представництва.

Законодавством визначені форми представництва прокурором інтересів держави і громадянина в суді. Згідно зі ст. 36–1 Законом України «Про прокуратуру» та частиною другою ст. 45 ЦПК такими формами представництва є:

1. звернення до суду з позовами або заявами про захист прав і свобод іншої особи, невизначеного кола осіб, прав юридичних осіб, коли порушуються інтереси держави, або про визнання незаконними правових актів, дій чи рішень органів і посадових осіб;

2. вступ за власною ініціативою у справу, провадження у якій відкрито за позовом інших осіб;

3. подання апеляційної, касаційної скарги на судові рішення або заяви про їх перегляд за нововиявленими обставинами, заяви про перегляд Верховним Судом України судового рішення.

Наявність підстав для реалізації представницької функції прокурора і закріплення цих підстав у законі зумовлено соціальною значущістю тих прав, у захисті яких у контакт з судом бере участь прокуратура. При цьому не варто штучно обмежувати перелік цих приводів і тим самим звужувати правозахисний потенціал прокуратури [11, с. 137].

Підставою представництва у суді інтересів громадянина є його неспроможність через фізичний чи матеріальний стан, похилий вік або з інших поважних причин самостійно захистити свої порушені чи оспорювані права або реалізувати процесуальні повноваження (ст. 36–1 ЗУ «Про прокуратуру») [2]. Державні інтереси закріплюються як нормами Конституції України, так і норма-

ми інших правових актів. Інтереси держави відрізняються від інтересів інших учасників суспільних відносин. В основі перших завжди є потреба у здійсненні загальнодержавних (політичних, економічних, соціальних та інших) дій, програм, спрямованих на захист суверенітету, територіальної цілісності, державного кордону України, гарантування її державної, економічної, інформаційної, екологічної безпеки, охорону землі як національного багатства, захист прав усіх суб'єктів права власності та господарювання тощо [3]. На думку М. В. Косюти, прокуратура захищає лише ті інтереси громадян, які мають правовий характер. Соціально значущий, позитивний інтерес, визнаний законодавцем, перетворюється на законний інтерес, який часто породжує суб'єктивне право. Законний інтерес як інтерес, що підлягає захисту, повинен відповідати двом вимогам: по-перше, перебувати у правовому середовищі і, по-друге, не порушувати інтересів, виражених у суб'єктивному праві [11, с. 138].

Відповідно до ч. 4 ст. 36-1 Закону України «Про прокуратуру» прокурор самостійно визначає підстави для представництва у судах, форму його здійснення і може здійснювати представництво в будь-якій стадії судочинства в порядку, передбаченому процесуальним законом.

Як зазначив М. І. Мичко, «...немає ніяких підстав з недовір'ям і тим більше з підозрою ставитися до того, що представники теорії прокурорського нагляду у більшості своїй пропонують поширювально тлучачити приводи і підстави для прокурорського представництва в суді. Продиктовано це аж ніяк не міркуваннями відомчого характеру, а бажанням максимально краще використати правозахисний потенціал прокуратури в інтересах громадян і держави [12, с. 171–174].

При цьому прокурор повинен надати суду документи, які підтверджують неможливість громадянина самостійно здійснювати представництво своїх інтересів (ч. 2 ст. 45 ЦПК). Такими документами можуть вважатися довідки на підтвердження зазначених підстав в позовній заяві: про розмір доходів, дані про вік та недієздатність, дані про тривале неотримання працюючими особами заробітної плати та ін. [5, с. 117]. На думку М. В. Косюти, в законодавстві потрібно також визначити приводи представництва прокурором інтересів громадянина і держави в суді, якими можуть бути звернення до прокурора громадян і компетентних державних органів, а також особисте виявлення ним порушень закону в ході прокурорських перевірок, зокрема коли порушення посягають на законні інтереси невизначеного кола осіб [11, с. 137].

Можно погодитися з думкою М. І. Балюка та Д. Д. Луспеника про те, що прокурор повинен додати до заяви, яка адресована суду, також і заяву (копію заяви) громадянина до прокурора з проханням про захист його інтересів шляхом звернення до суду, оскільки цим самим прокурор втручається в диспозитивні права цієї особи, які передбачають її право на вільне розпорядження своїми як матеріальними правами, так і процесуальними засобами їх реалізації [8, с. 132].

Разом з тим частина 6 ст. 119 ЦПК вказує на те, що прокурор, який подав до суду заяву в інтересах іншої особи, повинен зазначити в заяві підстави тако-

го звернення. Якщо підстави не будуть зазначені, то суддя залишить позовну заяву (заяву) без руху.

Так, при захисті інтересів неповнолітньої дитини, яка має батьків або знаходиться під опікою, прокурор повинен у позовній заяві (заяві) зазначити підстави неможливості звернення до суду в інтересах дитини самих батьків чи опікуна [8, с. 139].

Щодо повноважень прокурора, то відповідно до ст. 45 Цивільного процесуального кодексу України прокурор в межах повноважень, визначених законом, звертається до суду з позовною заявою, бере участь у розгляді справ за його позовами, а також може вступити за своєю ініціативою у справу, провадження у якій відкрито за позовом інших осіб, на будь-якій стадії її розгляду, подає апеляційну, касаційну скаргу, заяву про перегляд судового рішення Верховним Судом України, про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами [1].

Як впливає із ч. 1 ст. 46 ЦПК, прокурор має процесуальні права й обов'язки особи, в інтересах якої він діє, за винятком права укласти мирову угоду. Фурса С. Я., Фурса Є. І. вважають, що у твердження законодавця про те, що особи, яким законом надано права захищати права, свободи та інтереси інших осіб, «мають процесуальні права й обов'язки особи, в інтересах якої вони діють», є некоректним та суперечить як ст. 31 ЦПК, так і ч. 2 цієї норми. Прокурор не може відмовитися від позову, оскільки позов — це матеріально-правова вимога позивача до відповідача, звернена через суд про захист його порушеного, оспорюваного та невизнаного права, і таким правом може розпорядитися тільки позивач, яким прокурор не є, оскільки у процесі захищає не свої власні інтереси [6, с. 211].

Не може за аналогією прокурор змінити предмет або підстави позову, оскільки йдеться про матеріальні права позивача, якими прокурор не може розпоряджатися, оскільки він не є власником цих прав, та укласти мирову угоду, оскільки у цій угоді сторони йдуть на взаємні поступки з приводу розпорядження своїми матеріальними благами, що стосуються тільки прав та обов'язків сторін та предмета позову (ч. 1 ст. 175 ЦПК). Щодо збільшення або зменшення розміру позовних вимог, то, на думку авторів, це також спеціальне право позивача. Функція прокурора при першій формі участі у процесі, а саме при пред'явленні заяви до суду, повинна зводитися тільки до процесуального представництва, а усі процесуальні дії щодо розпорядження об'єктом спору має здійснювати позивач. Ця думка підкріплюється положенням, що у разі відмови від заяви або зміни вимог прокурором особа, в інтересах якої таку заяву пред'явлено прокурором, має право вимагати від суду розгляду справи та вирішення вимоги у первісному обсязі. Тобто положення щодо зміни вимоги прокурором є формальним, оскільки суд розглядатиме вимогу у первісному обсязі, якщо на цьому наполягатиме особа, в інтересах якої прокурор пред'явив заяву, тобто позивач (ч. 2 ст. 46 ЦПК) [6, с. 212].

М. Й. Штефан вважає, що прокурор може підтримувати або змінювати позовні заяви (заяви), з якими він звертається до суду на захист прав та законних

інтересів громадян та державних інтересів, та відмовитися від них [9, 133]. Однак якщо прокурор вступає з своєї ініціативи у справу, провадження у якій відкрито за позовом інших осіб, він користується широкими процесуальними правами, як при порушенні ним процесу у справі, за винятком спеціальних прав щодо розпорядження предметом спору [9, с. 133–134].

Варто погодитися з Фурсой С. Я., яка вважає обмеженими права прокурора щодо розпорядження предметом спору незалежно від форм представництва прокурором у процесі.

Відповідно до п. 6 Постанови Пленуму Верховного суду України від 22.12.2006 р. № 9 «Про практику застосування судами цивільного процесуального законодавства при розгляді справ про забезпечення позову» якщо заходи забезпечення позову вживаються за ініціативою прокурора або осіб, яким за законом надано право звертатися до суду за захистом прав, свобод та інтересів інших осіб, то їх заява має бути у будь-який спосіб підтверджена особою, в інтересах якої вони діють, оскільки відшкодування можливих збитків і його забезпечення здійснюється лише за рахунок цієї особи [7]. Слід зазначити, що при поданні зазначеної заяви адвокатом її не потрібно підтверджувати особою, в інтересах якої діє адвокат, хоча наслідки щодо відшкодування збитків, завданих забезпеченням позову, такі ж самі. Це підтверджує формальний характер повноважень прокурора щодо розпорядження правами, які притаманні особі, інтереси якої він захищає.

Щодо представництва прокурора у третейському суді, то відповідно до ст. 34 Закону України «Про третейські суди» участь прокурора в третейському суді не передбачена. Прокурор не може бути суб'єктом процесуальних відносин, що виникають у третейському суді, і тому не вправі пред'являти позов на захист прав інших осіб у третейський суд [4].

Крім того, як вважають М. І. Балюк, Д. Д. Луспеник, третейський суд не вправі розглядати спір за позовом прокурора, оскільки він стороною третейської угоди не є, а відповідно до ст. 12 Закону України «Про третейські суди» третейський суд розглядає спори лише при наявності укладеної між сторонами третейської угоди про передачу спору на вирішення третейського суду [8, с. 138].

Участь прокурора у цивільному процесі України є необхідною для захисту прав та свобод громадян, інтересів держави, утім, внаслідок недосконалості законодавства, існує багато невирішених питань, пов'язаних з його участю у процесі.

Література

1. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 18.03.2004 р. // Відомості Верховної Ради України від 08.10.2004–2004 р, № 40, 40–42/, стор. 1530, стаття 492.
2. Про прокуратуру: Закон України від 05.11.1991 р. // Відомості Верховної Ради України від 31.12.1991–1991, № 53, стаття 793.
3. Справа про представництво прокуратурою України інтересів держави в арбітражному суді: Рішення Конституційного суду України від 08.04.1999 р. № 1–1/99 // Офіційний вісник України від 30.04.1999 р, № 15, стр. 35.

4. Про третейські суди: Закон України від 11.05.2004 р. // Відомості Верховної Ради України от 27.08.2004. — 2004 г., № 35, стр. 1374, стаття 412.
5. Цивільний процесуальний кодекс України: Науково-практичний коментар/ За заг. ред. С. С. Бичкової. — К.: Атіка, 2008. — 840 с.
6. Фурса С. Я., Фурса Є. І., Щербак С. В. Цивільний процесуальний кодекс України: Науково-практичний коментар: У 2 т./ За заг. ред. С. Я. Фурси. — К.: Видавець Фурса С. Я.: КНТ, 2007. — 916 с.
7. Про практику застосування судами цивільного процесуального законодавства при розгляді справ про забезпечення позову: Постанова Пленуму Верховного суду України від 22.12.2006 р. № 9 // Постанови Пленуму Верховного суду України у цивільних справах. — К.: Видавничий дім «Скіф», 2006. — 304 с.
8. М. І. Балюк, Д. Д. Луспенник. Практика застосування цивільного процесуального кодексу України (цивільний процес у питаннях і відповідях). Коментарі, рекомендації, пропозиції. — Х.: Харків юридичний, 2008. — 708 с.
9. Штефан М. Й. Цивільне процесуальне право України: Академічний курс. — К.: Концерн «Видавничий Дім «Ін Юре», 2005. — 624 с.

Анотація

Островська Л. А. Деякі аспекти представництва прокурором інтересів громадянина в суді. — Стаття.

Стаття присвячена представництву прокурором інтересів громадянина в суді, визначенню підстав та форм такого представництва, а також обсягу повноважень прокурора у цивільному процесі України.

Ключові слова: прокурор, підстави представництва, цивільний процес, зміна предмету спору, заява про забезпечення позову, участь у третейських судах.

Аннотация

Островская Л. А. Некоторые аспекты представительства прокурором интересов гражданина в суде. — Статья.

Статья посвящена представительству прокурором интересов гражданина в суде, определению оснований и форм данного представительства, а также объему полномочий прокурора в гражданском процессе Украины.

Ключевые слова: прокурор, основания представительства, гражданский процесс, изменение предмета спора, заявление об обеспечении иска, участие в третейских судах.

Summary

Ostrowska L. A. Certain Aspects of Representation by Prosecutors of Citizen's Interests in Litigation. — Article.

The article is dedicated to representation of the interests of citizens by prosecutors in litigation. It analyses the grounds and forms of such representation and the scope of the prosecutors' authority in civil procedure of Ukraine.

Keywords: prosecutor, grounds for representation, civil procedure, amendment of the subject matter of claim, prejudgment relief, participation in the court of arbitration.